

Устим Хаварівський

Нова модель легалізації релігійних організацій в Україні як перспектива реформування державно-церковних відносин

Розглянуто низку проблемних питань, що стосуються державної реєстрації релігійних організацій, та запропоновано новий підхід щодо набуття ними статусу юридичної особи.

Ключові слова: реєстрація, державний орган у справах релігій, релігійна організація, юридична особа

Реформування державного управління в Україні (що здійснюється в рамках Адміністративної реформи) має супроводжуватися модернізацією організаційно-правових основ взаємин держави з релігійними організаціями, які неможливі без оновлення відповідного базового законодавства.

Демократизація стосунків між державою і конфесіями передбачає законотворчу динаміку – ухвалення своєчасних і адекватних ситуації нормативно-правових актів. Чинний Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» був ухвалений Верховною Радою УРСР у квітні 1991 року напередодні отримання Україною державної незалежності. До 2012 року останні суттєві доповнення вносилися у цей Закон ще у грудні 1993 року (деякі несуттєві зміни вносилися в Закон і в подальшому: 1996, 1997, 2003, 2009 роках). Спроби докорінно змінити Закон про свободу совісті активізувалися після приєднання України до Ради Європи (1995) та прийняття Конституції України (1996).

При вступі до Ради Європи Україна погодилась виконати зобов'язання відповідно до Висновку ПАРЕ № 190 (1995). У сфері свободи віросповідання Україна (відповідно до вказаного Висновку) взяла на себе такі зобов'язання: а) надавати сприяння мирному вирішенню існуючих конфліктів між православними церквами при забезпеченні незалежності церкви в її відносинах з державою; б) запровадити нову недискримінаційну систему реєстрації церков; в) закріпити правове вирішення питання про повернення церковного майна. В цілому, європейськими експертами ще у 2005 році зазначалося, що досить прогресивний в Україні закон на час його прийняття зараз потребує значних змін¹. На нашу думку, основою

таких змін має стати нова модель державного визнання (легалізації) церков. Вона має характеризуватися логічністю та цілісністю, на відміну від «поспіхом прийнятих» у жовтні 2012 року змін до Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації», які запровадили незрозумілу, відірвану одна від одної «подвійну реєстрацію» релігійних організацій, викликали незадоволення у релігієзнавчому співтоваристві та засвідчили необхідність з боку держави уважніше і фаховіше підходити до державно-церковного діалогу й розв'язання в законодавчому полі питань, пов'язаних із віросповідними організаціями.

Ми свідомі того, що будь-яка важлива зміна чинного Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» може містити в собі конфліктний потенціал у державно-конфесійних відносинах, порушуючи усталений упродовж 22 років незалежності «релігійний баланс сил». Однак, це ще раз підтверджує необхідність професійного розгляду та вироблення узгодженого з релігійними організаціями підходу в даному питанні.

Тематиці державно-конфесійних відносин, правовому статусові суб'єктів таких відносин, недосконалості механізму державної реєстрації релігійних організацій в Україні, правовим колізіям, пов'язаним із набуттям статусу юридичної особи, присвячено чимало досліджень вітчизняних науковців, серед яких В. Бондаренко, Л. Владиченко, Г. Друзенко, О. Заєць, В. Єленський, Ю. Кальниш, М. Новиченко, Ю. Решетніков, П. Яроцький та ін. Окремо варто згадати робочі групи при державному органі України у справах релігій (Держкомрелігій, Міністерстві юстиції, Держкомнацрелігій), у складі яких брали участь представники конфесій, громадськості і вчені. Останній із ґрунтовно опрацьованих проектів закону був розроблений Держкомнацрелігій та поданий до Кабінету Міністрів України у листопаді 2010 року (оприлюднений на засіданні Всеукраїнської Ради церков і релігійних організацій, надалі - ВРЦіРО). На сьогодні у складі Міністерства культури також утворено робочу групи з підготовки законопроектів у сфері свободи совісті за участю представників Секретаріату ВРЦіРО.

Метою дослідження є аналіз проблемних питань щодо державної реєстрації церков та релігійних організацій в Україні та вироблення нової моделі їх легалізації. У статті, зокрема, розглянемо такі питання: релігієзнавча класифікація релігійних організацій (церков, конфесій) як основа Реєстру; процедура перереєстрації релігійних організацій; Реєстр церков і релігійних організацій та їх організаційно-структурних одиниць як спосіб ведення статистики та обліку; центральний орган виконавчої влади (надалі – ЦОВВ), що реалізує державну політику у сфері релігії: його статус і роль у новій моделі легалізації церков.

Аналіз європейського досвіду в частині процедури реєстрації нових церков засвідчує крайню ліберальність вітчизняного законодавства та його надмірну демократичність (а фактично декларативність). Зокрема, приклад Словаччини (для створення нової церкви необхідно 20 000 громадян), Чехії (10 000 громадян), Польщі (100 громадян), Угорщини (100 громадян) не йде в жодне порівняння з Україною, де для створення нової церкви із абсолютно новою віросповідною практикою досить 10-ти осіб. В Україні необхідно змінити, точніше – «перевернути», порядок утворення церкви на європейський манер, де реєструють спочатку церкву як цілість (релігійне об'єднання, представлене релігійним центром), а потім вона реєструє свої структурні підрозділи (тобто утворення йде «зверху до низу», а не навпаки). Такий підхід в Україні, для прикладу, використано щодо політичних партій, для утворення яких законом передбачена підтримка не менше 10 000 громадян і спочатку центральна реєстрація, а потім створення та легалізація обласних, районних, міських осередків; на відміну від громадського об'єднання, яке починає з реєстрації окремих поодиноких організацій і згодом може мати всеукраїнський статус при наявності у нього відокремлених підрозділів у більшості адміністративно-територіальних одиниць, передбачених Конституцією України (утворення «знизу – вгору»). Нова модель легалізації водночас дозволить спростити вимоги до реєстрації організаційно-структурних одиниць (надалі – ОСО) уже визнаних державою церков, зокрема, скоротити терміни розгляду документів для прийняття відповідного рішення.

Відтак першим кроком на шляху реформування державно-церковних відносин в Україні має стати удосконалення релігієзнавчої класифікації релігійних організацій (церков, конфесій) як основи, в межах якої у подальшому має вестися Реєстр церков та релігійних організацій.

Спільними зусиллями релігієзнавчого наукового співтовариства та державного органу України у справах релігій у 1990-х роках було розроблено «Перелік релігійних організацій до статистичного звіту...», відповідно до якого і готувалися щорічні статистичні звіти (відома Форма № 1). Такий перелік став фактично прообразом релігієзнавчої класифікації релігійних організацій в Україні, в межах якої державою вівся «реєстр» релігійних організацій. У Формі № 1 до 2003 року Державний комітет у справах релігій надавав повний перелік усіх існуючих релігійних організацій в Україні, а з 2004 року перелік конфесійної мережі країни було уніфіковано. Уніфікації зокрема зазнали релігійні меншини: кількісно малочисельні течії, які мають православне коріння, деякі протестантські, харизматичні, мусульманські, орієнталістські, язичницькі, незалежні, міжконфесійні і закордонні

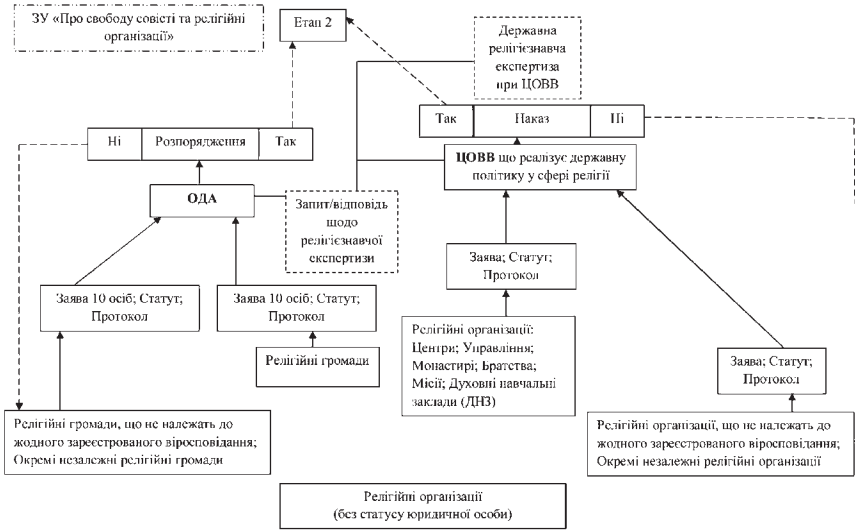

Рис. 1. Процедура реєстрації статуту релігійної організації в Україні (етап 1)

релігійні організації. Станом на 01.01.2013 р. за даними Міністерства культури релігійна мережа в Україні була представлена 55 віросповідними напрямками (в межах яких діяло 36995 релігійних організацій, в тому числі 87 центрів та 295 управлінь, 35460 релігійних громад, 500 монастирів, 370 місій, 81 братство, 202 духовні навчальні заклади).

На сьогодні класифікацію релігійних організацій та укладений державним органом у справах релігій «Перелік» з 55 віросповідних напрямків потрібно удосконалити, універсализувавши його та передбачивши можливість деталізованого розширення з відображенням назви кожного зареєстрованого об'єднання. У класифікаторі доцільно передбачити місце для тих релігійних організацій, які функціонуватимуть без статусу юридичної особи (легалізовані шляхом повідомлення). Наприклад, графа «9. Українська греко-католицька церква» не відображає юрисдикційної різноманітності двох представлених в Україні церков «свого права»: автономної Мукачівської єпархії ГКЦ та Києво-Галицького Верховного архієпископства УГКЦ. А графи «9. УГКЦ» та «10. Римсько-католицька церква» не передбачають наявності католицьких церков інших, окрім візантійського та латинського, обрядів. Звичайно, впорядкування класифікації релігійних організацій в Україні є більше науковим, ніж

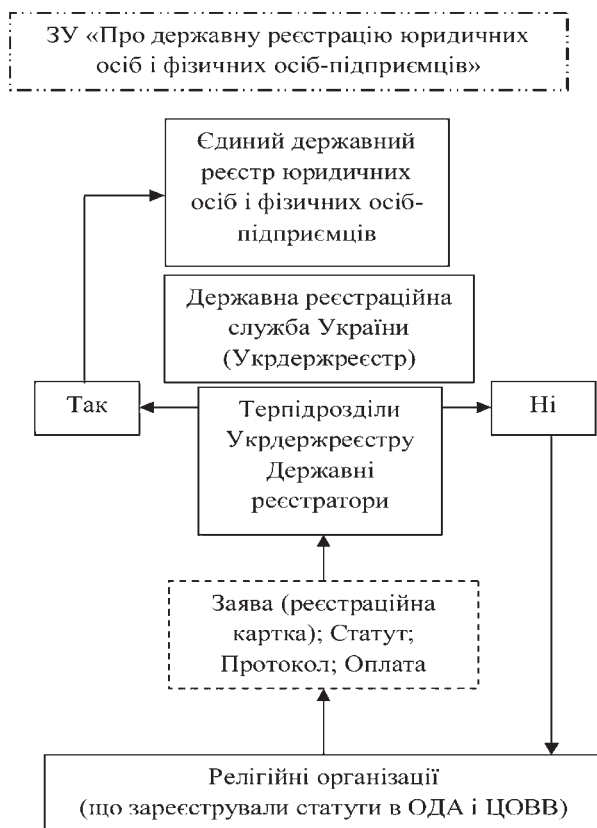

Рис.2. Процедура державної реєстрації релігійної організації в Україні (етап 2)

юридичним завданням, яке полегшить подальше опрацювання даних, їх релігієзнавчу систематизацію. Це може бути спільним завданням центрального органу виконавчої влади (ЦОВВ), що реалізує державну політику у сфері релігії, обласних державних адміністрацій (ОДА) та авторитетної наукової установи – Відділення релігієзнавства Інституту філософії НАН України.

Найважливішим та комплексним кроком на шляху подальшого реформування державно-церковних відносин є процедура державної реєстрації релігійних організацій. Для цього необхідно оновити чинне законодавство шляхом внесення змін або прийняття нової редакції Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» (умовно назовемо

таку пропозиційну законодавчу ініціативу, в якій будуть відображені викладені нами ідеї, Новою редакцією Закону від 01.01.2015 р.). Чинна на сьогодні процедура реєстрації релігійних організацій складається із двох автономних, не логічних та ніяк не пов'язаних між собою етапів (тому й отримала назву «подвійної»): а) реєстрації статуту в ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері релігії (з 2010 року це Міністерство культури України) або в обласній державній адміністрації (рис. 1); б) державної реєстрації в органах Укрдержреєстру – внесення відомостей до Єдиного державного реєстру /ЄДР/ (рис. 2).

Сучасний механізм легалізації релігійних організацій в Україні («подвійної реєстрації») не влаштовує ані релігійні організації (про що неодноразово заявляла ВРЦіРО), ані державні органи (про що свідчить доручення Президента України підготувати за участю церков конкретні пропозиції щодо подальшого вдосконалення законодавчої бази у сфері державно-церковних відносин, яке він видав одразу після підписання 6 грудня 2012 р. законопроекту № 10221).

Як засвідчує досвід, в одному універсальному Законі про свободу совісті надзвичайно важко узагальнити практику взаємин з усією мережею релігійних організацій в Україні, відповідно він не може враховувати специфіки кожної з них. Тому доцільно розробити та запровадити новий підхід щодо легалізації церков в Україні. На нашу думку, він повинен ґрунтуватися на спільних Угодах (між Урядовою комісією та певною церквою) про відносини, де було б деталізовано та уточнено особливості конкретних релігійних організацій. Для цього доцільно створити Урядову Комісію для підготовки двосторонніх Угод з конфесіями («Про відносини держави до конфесії») та модернізації законодавства. Комісію організувати за секціями (відповідних конфесій): наприклад, секція УПЦ (підсекція реєстраційних питань, юридичних осіб, керівних органів; підсекція освіти; підсекція капеланства; підсекція фінансування; підсекція колишнього церковного майна; підсекція соціального служіння тощо). Забезпечення роботи комісії (функції робочого апарату) та фінансування її роботи покласти на ЦОВВ, що реалізує державну політику у сфері релігії.

В оновленому Законі України про свободу совісті та спільних Угодах вартує унормувати такі проблемні питання: організаційно-правові форми (види) релігійних організацій; запровадження обов'язкової перереєстрації усіх діючих релігійних організацій відповідно до вимог нового законодавства; обов'язковість повідомлення про створення релігійної організації (легалізація шляхом повідомлення); існування незалежних релігійних громад (окрім конфесій, канонічні правила яких не допускають автономну

діяльність громади); заснування міжконфесійних релігійних організацій; механізм проведення релігієзнавчої експертизи; набуття статусу юридичної особи церкви як цілісності та її організаційно-структурних одиниць; цenz засновників (для релігійного товариства, яке входить до об'єднання; для церкви як цілісності); процедура переходу з однієї конфесії в іншу (зміна юрисдикційної/віросповідної приналежності).

Детальніше зупинимось на перерахованих вище проблемних аспектах.

Організаційно-правові форми (види) релігійних організацій. Не відомо, чим керувався законодавець, коли в діючому Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» визначив закритий перелік релігійних організацій в Україні: центри, управління/єпархії, громади, монастирі, місії, братства, духовні навчальні заклади (ДНЗ). Зрозуміло, що вони не можуть універсально застосовуватися до усіх наявних релігійних організацій (наприклад, такої суто православно-католицької форми, як «монастир» взагалі не визнають протестантські християнські організації – а це 29 % від усієї релігійної мережі держави, до цього варто додати мусульманські та юдейські структури). Відтак, слід не в узагальненому законі про свободу совісті визначати, які саме види релігійних організацій можуть бути юридичними особами, а дати можливість церквам самостійно у своїх Статутах (та спільних Угодах) чітко визначити відповідно до власних настанов перелік організаційно-структурних одиниць, які можуть мати статус юридичної особи.

Не завадило б зафіксувати такі організаційно-правові форми (види) релігійних організацій: релігійні об'єднання (церква як цілість, інші об'єднання в церкві, які складаються з релігійних організацій), релігійні установи, релігійні товариства (громади). Встановити, що керівні органи релігійних об'єднань можуть утворюватися у формі релігійних установ. Передбачити також можливість заснування релігійних громад як фізичними, так і юридичними особами (тобто, що релігійна громада може існувати у двох організаційно-правових формах: товариство і установа).

Запровадження обов'язкової перереєстрації усіх діючих релігійних організацій відповідно до вимог нового законодавства. Невід'ємним елементом моделі нової легалізації є запровадження обов'язкової перереєстрації усіх діючих релігійних організацій. У новій редакції (змiнах) Закону України про свободу совісті та релігійні організації (умовно від 01.01.2015 р.) необхідно передбачити обов'язкову процедуру перереєстрації існуючих релігійних організацій в Україні згідно з новими вимогами та упродовж встановленого терміну (умовно – річного). Це також дозволить

впровадити Реєстр церков та релігійних організацій в Україні (у якому також відобразатимуться ті церкви та їх ОСО, які діють без державної реєстрації). Перереєстрацію доцільно здійснювати в два етапи: перший – перереєстрація церков та релігійних організацій (віросповідань, конфесій, юрисдикцій як цілностей), другий – перереєстрація організаційно-структурних одиниць таких церков та релігійних організацій.

Перереєстрація церков та релігійних організацій (віросповідань, конфесій, юрисдикцій як цілностей). Відповідно до нової редакції Закону від 01.01.2015 р. зареєстровані упродовж 1991-2014 рр. релігійні організації (це 35116 зареєстрованих та 1879 таких, що діють без юридичної особи) для перереєстрації мають виконати усі передбачені законом вимоги. Такі церкви та релігійні організації умовно можна поділити на три категорії: а) релігійні об'єднання, що представлені зареєстрованими статутами релігійних центрів (станом на 01.01.2013 р. в межах 55 віросповідних напрямів зареєстровано 87 таких центрів); б) релігійні об'єднання, що представлені зареєстрованими статутами релігійних управлінь (близько десятка); в) окремі церкви та релігійні організації (незалежні), що представлені зареєстрованими статутами релігійних громад (до двох сотень).

Оновленим Законом визнаватиметься право юридичної особи таких церков та релігійних організацій (як цілостей), які матимуть до 01.01.2015 р. зареєстровані статuti релігійних центрів (відповідно до Форми № 1: УПЦ, УПЦ-КП, УАПЦ, УГКЦ, РКЦ тощо) з обов'язковим переглядом найменувань таких церков в частині використання слова «український» – для його вживання організаційно-структурні одиниці церков мають бути представлені на території більшості адміністративно-територіальних одиниць України. Перелік визнаних на підставі Закону (чи спільної державно-церковної Угоди) церков та релігійних організацій затверджуватиметься КМУ. Такі церкви мають розробити свої Статути, в яких розмістити передбачені законом дані, зокрема про назви юридичних осіб – організаційних одиниць, – які можуть утворюватися в структурі таких церков (наприклад, митрополія, архієпархія, парафія, монастир тощо). У графі «засновники», «дата утворення» таких церков вказуватиметься «визнана на підставі Закону від 01.01.2015 р.». Решта церков, які будуть утворені після 2015 року, легалізуватимуться шляхом реєстрації, де засновниками будуть не менш як 500 фізичних осіб, а датою створення вважатиметься дата фактичної реєстрації.

Для перереєстрації релігійних об'єднань, які представлені зареєстрованими статутами релігійних управлінь, а також незалежних церков та релігійних організацій, які представлені окремими релігійними

громадами (окрім конфесій, канонічні правила яких не допускають автономну діяльність громади), застосовуватиметься зменшений цenz засновників – відповідно 100 та 10 осіб (замість 500 для новоутворених).

Релігійні організації, які зареєстровані упродовж 1991-2014 рр., але які не зможуть виконати вимог щодо перереєстрації (зокрема цензу 100 засновників), підлягатимуть виключенню з реєстру юридичних осіб та за заявою-повідомленням включатимуться до тієї частини Реєстру церков та релігійних організацій, де міститимуться дані про церкви, які легалізовані шляхом повідомлення та діють без статусу юридичної особи.

Важливим новаторством оновленого Закону має стати цілком демократична норма про обов'язковість повідомлення відповідних органів виконавчої влади новоствореною релігійною організацією про початок своєї діяльності (функціонування без статусу юридичної особи).

Перереєстрація організаційно-структурних одиниць церков та релігійних організацій. Усі структурні одиниці відповідних церков та релігійних організацій, які мають статус юридичної особи, повинні будуть подати до ЦОВВ у сфері релігії та до обласних державних адміністрацій документи (центри, управління, монастирі, місії, братства, ДНЗ – до ЦОВВ, громади – до ОДА та ЦОВВ) для включення їх за спрощеною процедурою до Реєстру організаційно-структурних одиниць відповідних церков (як підвиду Реєстру церков). Це має здійснюватися за письмовим поданням церкви як цілісності або за ієрархічною, субординаційною схемою: хто прийняв рішення про створення ОСО, той і виступатиме суб'єктом подання (наприклад, патріархія щодо митрополії, єпархія – парафії тощо). Для цього доцільно розробити і затвердити для кожної конфесії «Схему суб'єктів подання документів на реєстрацію заснованих організаційно-структурних одиниць». Тобто деталізувати механізм і спосіб повідомлення державних органів про створення церквою ОСО. Термін розгляду документів щодо реєстрації ОСО церкви не має перевищувати 14 днів (нині цей термін складає від 1 до 3 місяців).

Перелік документів для внесення до Реєстру організаційно-структурних одиниць церков має містити: а) для релігійної установи – заява від церковної влади, яка утворила юридичну особу на адресу керівника ЦОВВ (ОДА); для релігійного товариства – заява 10 засновників із відомостями про них та нотаріально засвідченими підписами; б) для релігійної установи – завірена копія акта (оформленого згідно з церковними приписами) церковної влади, яка утворює юридичну особу; для релігійного товариства – протокол (виписка з протоколу) загальних зборів із відомостями про ухвалені рішення; в) затверджений текст статуту даної юридичної особи, який

має бути укладений відповідно до вимог канонічного права і чинного законодавства. До вищезгаданих документів має додаватися інформація з основними даними про нову юридичну особу. Заява та усі документи передаватимуться до ЦОВВ відповідно до «Схеми суб'єктів подання документів».

Набуття статусу юридичної особи церкви як цілісності. Для новоутворених церков та релігійних організацій варто передбачити таку процедуру реєстрації. Право подання заяви надається «заявникам» – щонайменше 500 громадянам України, які мають повну юридичну дієздатність. Одна і та ж особа може бути серед числа заявників лише однієї релігійної організації і не може виступати засновником релігійної організації іншого віросповідання чи юрисдикції.

Заявники подають лист із нотаріально посвідченими підписами та декларацію про утворення церкви чи іншого релігійного об'єднання, вказуючи прізвище, ім'я, по батькові, дату народження, місце проживання, вид, серію і номер паспортного документа, ідентифікаційний код кожного із заявників. Заявники можуть обрати з-поміж себе засновницьку групу для представництва в процесі внесення церкви до Реєстру.

Заява про внесення церкви до Реєстру має містити: 1) лист-декларацію заявників про утворення церкви; 2) інформацію стосовно форм релігійного життя і методів діяльності церкви на території держави (згідно з релігієзнавчим опитувальником); 3) інформацію про основні цілі, джерела і засади доктрини, про релігійні обряди (основи віровчення); 4) адресу місцезнаходження церкви та дані про осіб, які входять до складу виконавчих органів (ім'я і прізвище; дата народження; адреса проживання; серія і номер паспортного документа; ідентифікаційний номер); 5) Статут.

Статут церкви, зокрема, повинен містити дані про: назву церкви чи релігійного об'єднання; територію діяльності і місцезнаходження церковної влади (керівництва); цілі діяльності, форми і засади їх реалізації; органи, спосіб їх утворення і відкликання, сферу компетенції та порядок прийняття рішень; джерела фінансування; порядок внесення змін до статуту; спосіб зовнішнього представництва; спосіб набуття і втрати членства, права і обов'язки членів; спосіб призначення, звільнення, компетенцію духовних осіб (встановлених відповідно до приписів внутрішніх церковних правил); спосіб ліквідації церкви чи релігійного об'єднання тощо.

Якщо церква передбачає створення у своїй структурі організаційних одиниць, які мають юридичну особу, Статут повинен зазначати їх назву, територію діяльності, місцезнаходження, права, засади утворення, ліквідації, містити дані про їх органи, сферу компетенції, порядок прийняття рішень, спосіб призначення і відкликання таких органів,

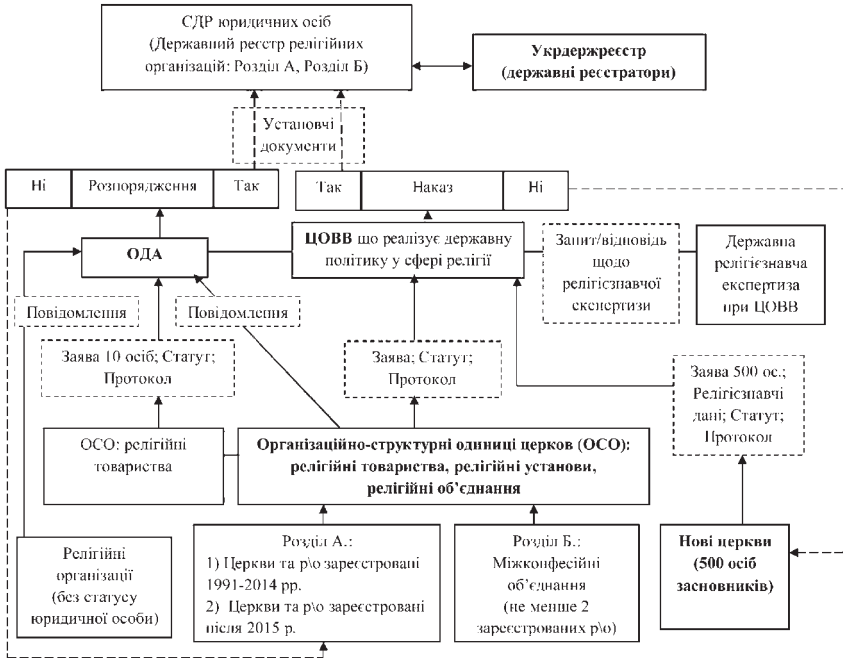

Рис. 3. Пропозиційна модель набуття статусу юридичної особи церквами (релігійними організаціями) та їх організаційно-структурними одиницями в Україні

спосіб зовнішнього представництва тощо. Якщо церква складає частину міжнародної організації, у статуті має бути вказано сферу і форми взаємних стосунків. Навіть якщо церква передбачає створення організаційних одиниць без статусу юридичної особи, у статуті має вказуватися їх назва, засади утворення, ліквідації і реорганізації.

До заяви про внесення церкви до Реєстру потрібно додати оригінал підтвердження здійснення оплати державного мита. Термін розгляду заяви має становити 3-6 місяців (3 – без додаткового вивчення, 6 – з додатковим вивченням).

Оновленим Законом про свободу совісті доцільно встановити, що Міжконфесійні релігійні об'єднання мають складатися з двох або більше зареєстрованих церков або релігійних об'єднань. Для реєстрації Міжконфесійних об'єднань подаватимуться ті ж документи, що й для реєстрації церкви (замість 500 заявників листи-декларації подають керівники церков, з яких складається міжконфесійне об'єднання).

Термін реєстрації – не більше 1 місяця. Відтак, існуючі нині в Україні зі статусом юридичної особи 12 міжконфесійних релігійних організацій потребуватимуть перегляду своєї «міжконфесійності» з метою подальшої перереєстрації. Також Законом можна визнати діяльність найавторитетнішого міжконфесійного об'єднання – ВРЦіРО – як юридичної особи, зареєструвавши її Статут та внісши до Реєстру церков та релігійних організацій.

Реєстр церков і релігійних організацій як спосіб ведення обліку. Доцільно впровадити та законодавчо зафіксувати структуру Реєстру церков, який би складався з двох розділів:

– Розділ А: 1) Реєстр церков та релігійних організацій: 1.1) Зі статусом юридичної особи; 1.2) Без статусу юридичної особи; 2) Реєстр організаційно-структурних одиниць (ОСО) таких церков і релігійних організацій: 2.1) Зі статусом юридичної особи; 2.2) Без статусу юридичної особи;

– Розділ Б: 1) Реєстр міжконфесійних об'єднань: 1.1) Зі статусом юридичної особи; 1.2) Без статусу юридичної особи; 2) Реєстр організаційних одиниць таких міжконфесійних об'єднань: 2.1) Зі статусом юридичної особи; 2.2) Без статусу юридичної особи.

Внесення даних в Реєстр покласти на ЦОВВ у сфері релігії, який визначити відповідальним за опрацювання форми та структури реєстру. У графах (за конфесіями) Реєстру (розділи А і Б) доцільно виділити такі елементи: назва, адреса місцезнаходження церкви; територія діяльності церкви, членство в міжцерковних організаціях, приналежність до організацій зі статусом міжнародних та сфера і форми взаємних стосунків; інформація про основні цілі діяльності і засади їх реалізації; інформація про основні джерела і засади доктрини (релігійного віровчення); органи, засади і порядок їх утворення, реорганізації і ліквідації; компетенція органів; інформація про осіб, які виконують функції керівних органів (посада, ім'я і прізвище, дата народження, місце проживання, громадянство, номер і серія паспортного документа); інформація про класифікацію посад духовних і монаших осіб; інформація про спосіб презентації церкви та набуття майнових зобов'язань; дані про організаційні одиниці, що можуть мати статус юридичної особи (назви, порядок їх утворення, ліквідації і реорганізації); про утворені організаційні одиниці, що є юридичними особами (назви, місцезнаходження); дані про організаційні одиниці, які не є юридичними особами (назви, порядок їх утворення, ліквідації і реорганізації); про утворені організаційні одиниці, які не є юридичними особами (назви, місцезнаходження) тощо.

ЦОВВ у сфері релігії. Потребуватиме перегляду наявна інституційна модель державного органу України у справах релігій з метою його подальшого удосконалення, підняття статусу в структурі органів влади. Релігійний блок питань тісно пов'язаний з юридичною площиною, а відтак, м'яко кажучи, не зовсім «вписується» до функцій Міністерства культури України. На нашу думку, потрібно підвищити статус «релігійного органу» та створити окрему Державну службу у справах віросповідань (з доступом до ЄДР) як ЦОВВ, діяльність якого координувалася б Міністерством юстиції України. На місцевому рівні (рівні ОДА) відновити функціонування окремих відділів у справах релігій (з доступом до ЄДР). На період перереєстрації збільшити штатну чисельність працівників відповідних підрозділів ОДА. Ці органи на правовому рівні поєднати з структурами Укрдержреєстру. Передбачити «єдине вікно» реєстрації релігійної організації: документи мають подаватися в ЦОВВ або ОДА, і ці органи після розгляду (у встановлений законом термін) передаватимуть необхідні дані структурам Укрдержреєстру за місцезнаходженням відповідної юридичної особи. В Законі України «Про державну реєстрацію юридичних осіб» зафіксувати окрему процедуру реєстрації релігійних організацій.

Отже, підсумовуючи вказане вище, можна зробити такі висновки. Законодавче (договірне) унормування взаємин держави з окремими конфесіями є досвідом багатьох європейських країн, що успішно може бути використаний в українських умовах. Такий підхід потребуватиме певної затрати часу для попередніх напрацювань з боку відповідних церковних та урядових комісій, а згодом і для парламенту. Водночас це дозволить впорядкувати проблемні питання, які сьогодні виникають в Україні щодо набуття статусу юридичних осіб церквами та їх організаційно-структурними одиницями в Україні². З цією метою доцільно також:

– створити урядову комісію та запропонувати релігійним організаціям в Україні створити відповідні конфесійні комісії з метою спільного напрацювання законів (або договорів), які б регулювали їх взаємовідносини з державою;

– модернізувати базовий Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», з метою запровадження нової моделі легалізації церков та релігійних організацій (рис. 3). Деталізувати процедуру реєстрації релігійних організацій, визначити види релігійних організацій як юридичних осіб, передбачити окрему процедуру реєстрації змін до статуту у зв'язку із зміною юрисдикційної (конфесійної) приналежності;

– з метою уникнення «подвійної реєстрації» уповноважити державний орган у справах релігій та обласні держадміністрації (як місцеві органи

реєстрації статутів релігійних організацій) подавати структурам Укрдержреєстру необхідні документи для державної реєстрації (внесення в Єдиний державний Реєстр юридичних осіб, ЄДР) релігійних організацій;

– в ЄДР виокремити блок «Державний реєстр релігійних організацій в Україні», адміністрування якого доручити держоргану у справах релігій. Доповнити законодавство цілком демократичною нормою щодо обов'язковості повідомлення органу реєстрації про створення релігійної організації;

– запровадити Перелік (класифікатор, реєстр) віросповідних напрямків, церков. У перспективі з такими церквами законодавчо врегулювати відносини. Щодо організацій, яких немає у Переліку – здійснювати державну релігієзнавчу експертизу, затвердивши відповідний порядок її проведення³.

– рекомендувати церквам та релігійним організаціям привести власні церковно-територіальні структури у відповідність з адміністративно-територіальним устроєм держави.

¹ Заєць О. Актуальні питання розвитку законодавства України про свободу совісті та віросповідання / О.Заєць // Релігійна свобода: Свобода релігії і міжрелігійний діалог: глобальні виміри й локальні вияви: Наук. щорічник. – Київ, 2011. – №16. – 307 с.

² Хаварівський У. Удосконалення державної системи обліку релігійних організацій в Україні / У.Хаварівський // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Львів: Логос, 2013. – Кн. II. – 638 с. – С.59-69.

³ Хаварівський У. Державна релігієзнавча експертиза в Україні: досвід та перспективи / У.Хаварівський // Історія релігій в Україні: науковий щорічник. – Львів: Логос, 2012. – Кн. II. – 662 с. – С. 432-444.

SUMMARY

Ustym Khavarivsky

The new model for legalization of religious organizations in Ukraine as the prospect of reforming of state-church relations

The complex of problematic questions of state registration of religious organizations are analyzed as well as new approaches for obtaining the status of juridical persons by Churches and religious organizations are proposed.

Keywords: registration, the State Agency for Religious Affairs, religious organization, juridical person